

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Lubomír Holba

Pojetí institucionální výchovy z pohledu bývalých klientů výchovných
ústavů

Olomouc 2016

vedoucí práce: Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucí práce a použil jen uvedených zdrojů a literatury.

V Brně dne 17. dubna 2016

.....
Lubomír Holba

Poděkování

Rád bych poděkoval své vedoucí práce Mgr. Miluši Hutyrové, Ph.D. za vedení a podporu a také vybraným bývalým klientům za sdílnost a ochotu zúčastnit se průzkumného šetření, bez něhož by tato práce nevznikla.

OBSAH

I ÚVOD	5
II TEORETICKÁ ČÁST	6
1 Institucionální péče a zařízení pro výkon ústavní výchovy	6
1.1 Diagnostický ústav.....	9
1.2 Dětský domov.....	9
1.3 Dětský domov se školou.....	9
1.4 Výchovný ústav.....	10
2 Příčiny umístování do institucionální péče	11
2.1 Sociální a rodinný kontext.....	13
2.2 Osobnostní kontext.....	15
3 Kazuistika	16
III PRAKTICKÁ ČÁST	20
4 Výzkumný problém, cíle a otázky praktické části	20
4.1 Výzkumný problém praktické části.....	20
4.2 Cíle praktické části.....	20
4.3 Výzkumné otázky.....	20
5 Metodologický rámec práce a zvolený typ výzkumu	22
5.1 Použité metody.....	22
5.2 Výběr účastníků, charakteristika souboru.....	22
5.3 Proces tvorby dat a zpracování materiálu.....	23
6 Výsledky a analýza	26
7 Interpretace a shrnutí	36
8 Závěr	38

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

I ÚVOD

Tématem bakalářské práce je pojetí institucionální výchovy z pohledu bývalých klientů výchovných ústavů.

Dané téma jsem si zvolil, protože pracuji jako vychovatel ve výchovném ústavu a mám možnost občasné elektronické korespondence s některými bývalými klienty. Proto se mi „nabídla“ zpětná vazba a pohled na ústavní výchovu od nich samotných.

Současným trendem je snižování počtu zařízení institucionální výchovy obecně, přičemž nařizování ústavní výchovy patří až k těm nejzazším opatřením. Některé děti a mládež ale z různých příčin nejsou schopny nebo nemohou vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí. Proto bude mít i nadále institucionální výchova své místo a všeobecná snaha o zlepšování podmínek a přístupů ke klientům v těchto zařízeních je klíčovým faktorem.

Hlavním cílem této práce je tedy hodnocení ústavní výchovy bývalými klienty. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje tři kapitoly. První kapitola popisuje institucionální péči a vymezuje školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Druhá část se věnuje příčinám umístování do zařízení institucionální péče v kontextu sociálním, rodinném a osobnostním. Třetí částí je pak případová studie klienta výchovného ústavu.

Praktická část je zaměřena na samotné výzkumné šetření. Data byla získána kvalitativní metodou prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru s osmi bývalými klienty.

II TEORETICKÁ ČÁST

1 Institucionální péče a zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je především právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí nebo mohou o své děti starat. Pešatová (2007) chápe ústavní výchovu jako výchovné opatření, které soud nařídí, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. „*Výrazné selhání rodiny vede v řadě případů k nutnosti zařadit dítě do některé z variant náhradní rodinné péče. Tyto děti bývají rizikové už na základě zkušeností života v dysfunkční rodině*“ (Pešatová, 2007, s. 92).

Náhradní výchovnou péčí se rozumí poskytování výchovy, vzdělávání a plného přímého zaopatření dětem a mladistvým ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy či předběžného opatření a při poskytování služeb preventivně výchovné péče. Dle Pešatové (2007) musí být ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, kterými jsou střediska výchovné péče, zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána.

Ústavní péče je v České republice zřizována třemi resorty. Jedná se o resort ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstvo práce a sociálních věcí a ministerstvo zdravotnictví. Vzhledem k zaměření této práce na klienty výchovného ústavu se omezím pouze na školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Výkon ústavní a ochranné výchovy upravuje Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Následně pak zákon č. 383/2005 Sb., kterým se tento zákon mění.

Nařízení ústavní výchovy často předchází uložení **předběžného opatření**, kterým soud ukládá, že dítě má být na přechodnou dobu umístěno do péče někoho jiného, tedy např.

diagnostického nebo výchovného ústavu. Během této doby zpravidla probíhá řízení o ústavní výchově a upravují se podmínky v rodině. Poté se dítě buď vrátí domů, nebo soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy. Soud zároveň označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno.

Podle § 76a Zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších úprav, může předseda senátu předběžným opatřením nařídit, aby bylo nezletilé dítě, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen nebo narušen, na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. To trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti, s výjimkou předběžného opatření o svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu. V té může být po uplynutí tří měsíců od vykonatelnosti předběžného opatření. Nebude-li mít soud podklady pro rozhodnutí ve věci, trvání předběžného opatření může být prodlouženo. Bylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé, může soud předběžné opatření opakovaně prodloužit o jeden měsíc, tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla šest měsíců.

Ústavní výchovu soud nařizuje tehdy, pokud jsou výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav nebo řádný vývoj ohroženy nebo vážně narušeny a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, případně, pokud rodiče z jiných vážných důvodů nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Ústavní výchova je nařizována soudem dle občanského zákoníku (§ 971 Zákona č. 89/2012 Sb.). Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte (nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče) nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, pokud jsou rodiče jinak způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.

Soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, uvádí konkrétní zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlíží k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu tří let. Jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají, lze její trvání i opakovaně prodloužit, vždy však nejdéle na dobu tří let. Soud je povinen nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda nadále trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.

Uložení **ochranné výchovy** upravuje Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže

za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) v ustanovení § 22 (pro mladistvé) a ustanovení § 93 (pro děti mladší 15 let). Dle výše zmíněného ustanovení může soud pro mládež mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije. Ochranná výchova může být uložena také v případě zanedbané dosavadní výchovy nebo z důvodu prostředí, v němž mladistvý žije, a které mu neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy.

U dětí starších 12 let, ale mladších 15 let, které se dopustily činu jinak trestného, je ochranná výchova ukládána obligatorně tehdy, jestliže dítě spáchalo čin, za nějž trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu. Výjimečným trestem se rozumí jednak trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. Fakultativně je ochranná výchova dětem mladším 15 let ukládána tehdy, jestliže to odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Ochranná výchova trvá po dobu, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dosažení věku 18 let. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. Soud pro mládež může rovněž přeměnit ochrannou výchovu na ústavní výchovu nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může být mladistvému uložen dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření.

Při nařizování ústavní výchovy a ukládání ochranné výchovy je důležitým aktérem také Orgán sociálně právní ochrany dětí. Ten provádí šetření a dodržování práv dítěte nejen v jeho rodinném prostředí, ale také, po nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy, ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Orgán sociálně právní ochrany dětí se řídí Zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Mezi školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy patří podle Zákona č. 109/2002 Sb. Diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou výchovný ústav.

„Ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy směřuje praxe k dětem a mládeži s poruchami emocí a chování, u nichž závažnost (stupeň) poruchy neumožňuje realizaci reedukace v přirozeném sociálním prostředí. Těžištěm působení je v intervenci a reedukaci, současně je významná i diagnostická a poradenská práce a další opatření v rámci

resocializačního (rehabilitačního) procesu. V těchto zařízeních probíhá i vzdělávání, které směřuje k profesní orientaci klienta“ (Vojtová in Pešatová, 2007, s. 97-98).

1.1 Diagnostický ústav

Zřizovatelem diagnostického ústavu je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Zákon 109/2002 Sb. definuje diagnostický ústav jako zařízení, které přijímá děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, děti s nařízeným předběžným opatřením, děti, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené zvláštním zákonem, děti, o jejichž umístění v důsledku poruch chování požádaly osoby odpovědné za výchovu a mladistvé zletilé, kteří ukončili ústavní nebo ochrannou výchovu. Diagnostický ústav má ministerstvem určenou oblast působení – územní obvod. *„Na základě komplexního speciálněpedagogického, psychologického a sociálního vyšetření rozmisťuje svěřence do příslušných dětských domovů nebo výchovných ústavů.“* (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013, s. 51). S nezletilým umístěným do náhradní výchovné péče diagnostický ústav předává návrh individuálního výchovného plánu, tzv. program rozvoje osobnosti. Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační (zákon č. 109/2002 Sb.).

1.2 Dětský domov

Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování a jsou tělesně a duševně zdravé (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013). Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umístěvány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální (zákon č. 109/2002 Sb.).

1.3 Dětský domov se školou

Jak uvádí Hutyrová, Růžička, Spěváček (2013), toto označení nahradilo v minulosti užívaný název dětský výchovný ústav. Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, se závažnými poruchami chování nebo ty, které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále pro děti s uloženou ochrannou výchovou a nezletilé matky splňující podmínky v předchozích bodech a

jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou. Do dětského domova se školou jsou umísťovány děti od 6 let do konce povinné školní docházky. Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přerazeno do výchovného ústavu (zákon č. 109/2002 Sb.).

1.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Do tohoto typu zařízení může být umístěno dle zákona č. 109/2002 Sb. i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.

Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, s uloženou ochrannou výchovou, pro nezletilé matky a jejich děti nebo pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči, popřípadě se ve výchovném ústavu pro tyto děti zřizují oddělené výchovné skupiny. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Základní činností ve výchovném ústavu tvoří příprava pro výkon budoucího povolání (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013), a to nejprve zajištěním příznivých podmínek ke vzdělávání v základní škole praktické, základní škole a následně i škole střední. Výchovný ústav se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., a je dále upravován vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

2 Příčiny umístování do institucionální péče

Příčin, jež vedou k umístování dětí do zařízení ústavní péče, je celá řada. Jak již bylo zmíněno, ústavní výchova je dle § 971 Zákona č. 89/2012 Sb., nařízena v případě, kdy výchova dítěte je vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Za základní rámec tedy můžeme považovat zejména rodinu. Další kontexty socializace v dětství a dospívání představují dle Sobotkové a kol. (2014) škola a prostředí vrstevníků. Výrazným faktorem mohou být i osobnostní dispozice.

U jedinců s poruchami chování je proto namísto nahlížet na toto chování multikauzálně, tedy tak, že příčinou vzniku poruch chování není jen jeden patologický faktor, ale zahrnuje celý biopsychosociální kontext osobnosti.

Porucha chování je „*odchylka v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, popřípadě na úrovni jeho rozumových schopností. Vyskytuje se často u dětí, mladistvých i dospělých pocházejících ze sociálně deprimujícího prostředí, je však rovněž ovlivňována i faktory genetickými*“ (Valenta a kol., 2015).

Mezinárodní klasifikace nemocí definuje poruchy chování jako opakující se a trvalý vzorec disociálního, agresivního a vzdorovitého chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku. Tento vzorec chování je v trvání nejméně 6 měsíců. Mezi poruchy chování řadíme poruchu chování vázanou na vztahy k rodině, nesocializovanou poruchu chování, socializovanou poruchu chování, opoziční vzdorovité chování, jiné poruchy chování a poruchu chování nespecifikovanou. Mezi smíšené poruchy chování a emocí pak patří depresivní porucha chování, reaktivní porucha příchyllosti v dětství, desinhibovaná příchyllost v dětství (Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize).

Vzhledem k cílové skupině, kterou se tato práce zabývá ve své praktické části, tedy bývalými klienty výchovných ústavů, vymezím pro úplnost i rizikové a problémové chování a jeho projevy. *Rizikové chování je sociálním konstruktem stejně jako problémové chování, poukazuje na takové vzorce chování u jedince, které nemusí být jednoznačně vymezeny a jejichž důsledkem může docházet k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, psychických, edukačních a dalších ohrožení pro jedince nebo společnost* (Širůčková in Miovský a kol. in Hutýrová, Růžička, Spěvák, 2013, s. 15). Problémové chování pak

můžeme chápat jako propojenost jednotlivých projevů rizikového chování.

Mezi typy rizikového chování patří záškoláctví, šikana a projevy agrese, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobie, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, prevence v adiktologii, popř. sem lze ještě zařadit poruchy příjmu potravy a okruh problémů spojených se syndromem CAN (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013).

2.1 Sociální a rodinný kontext

Jak již bylo zmíněno, sociální prostředí - v prvních obdobích života dítěte zejména rodinné prostředí, představuje faktor, jenž má na vývoj jedince zásadní vliv. Sobotková a kol. (2014) nahlíží na rodinu jako na první a závazný model společnosti, se kterým se dítě setkává a který má podstatný vliv na formování osobnosti. *„Dysfunkční rodinný systém může (ale nemusí) produkovat individuální psychopatologii, např. užívání návykových látek, asociální chování či neurotické obsese. Psychopatologie jednotlivých členů rodiny zpětně složitým způsobem působí na fungování rodiny jako celku“* (Sobotková, 2001, s. 33)

Matějček (2005) chápe rodinu jako systém, jehož prvky nejsou jednotliví lidé sami o sobě, ale lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. Tento systém, jak dále uvádí, je zapojen do systému bližšího okolí, který rodinu obklopuje (příbuzenstvo, přátelé, sousedi) a do dalších širších sociálních vztahů (zaměstnání, škola, služby...).

Kvalita vazby mezi matkou a dítětem, později mezi otcem a dítětem a dalšími členy rodiny, je pro osobnostní vývoj klíčovým činitelem. Matka svým chováním hned po porodu zrcadlí chování dítěte, stejně tak i dítě zrcadlí matčino chování (Matoušek, Matoušková, 2011). Stejní autoři ještě dodávají, že pokud rodič nebude schopen opakovaně přiměřeně reagovat na dětskou potřebu bezpečí, dítě si o něm vytvoří představu, která může být zobecněna na jiné lidi. Nejisté vztahy v časném věku bývají často spojeny s nejistými sociálními vztahy v dospívání i v dospělosti. *„To, jak rodina dítě přijímá, jak je vnímá, je modelem toho, jak dítě samo sebe začne hodnotit“* (Matějček in Pešatová, 2007, s.112).

V některých případech může být rodina sama o sobě zátěží. Může se tak stát zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů a následných sociálně patologických jevů, čímž dojde k vážnému narušení psychosociálního vývoje všech jejích členů, zejména ale dětí (Fischer, Škoda, 2009).

Za hlavní rizika rodinného prostředí považuje Vágnerová in Pešatová (2007) rodiče, kteří nejsou schopni uspokojivě plnit rodičovskou roli. Například rodiny asociálních jedinců

trpících poruchou osobnosti, osoby závislé na návykových látkách, emočně chladní jedinci bez zájmu o děti a podobně. Za další riziko považuje rodiny, kde byl jeden z rodičů v dětství zneužíván, neúplnou rodinu, rodiny, kde se objevuje nový partner nebo rodiny vychovávající nevlastní dítě (Pešatová, 2007).

Dalším možným rizikovým činitelem pro dítě je prostředí školy. Přejedem do školy dítě ztrácí výlučné postavení, které mělo v rodině. Musí se přizpůsobit novému životnímu rytmu. Ze strany učitele je hodnoceno za své výkony v jednotlivých předmětech a za své chování a z toho si v prvních letech odvozuje pocit vlastní hodnoty. Vyšší riziko sociálního selhání mají děti špatně prospívající. (Matoušek, Matoušková, 2011). Postoj, jaký zaujímá dítě ke škole, je podle Pešatové (2007) vlastně jakousi zkouškou dítěte v postoji ke společnosti. V pozdějším věku se dítě opírá také o to, jak jej přijímají spolužáci, což s blížícím se dospíváním nabývá na významu. S vrstevníky ve třídě a později i mimo školu vznikají podskupiny, jejichž bližší kontakt je motivován společnými zájmy a činnostmi. Děti tak tráví mnohem víc času nejen ve formálních, ale i v neformálních skupinkách v místě bydliště, kde vliv vrstevníků narůstá, a kde vliv rodiny a učitelů, resp. vychovatelů na děti je výrazně menší (Matoušek, Matoušková, 2011).

„Klíčovou roli při vzniku antisociálního chování v období adolescence hraje prostředí, ve kterém se dospívající pohybují“ (Sobotková a kol., 2014, s. 95). Sobotková dále dodává, že prostředí vrstevníků nabývá v adolescenci největšího významu a rizikové a antisociální chování adolescentů se často projevuje právě v kontextu vrstevnických vztahů. Matoušek, Matoušková (2011) upozorňují, že u frustrovaných dětí s nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba přijetí vrstevníky bude ještě o něco výraznější než u dětí s dobrým rodinným zázemím.

Pešatová (2007) shrnuje negativní vlivy sociálního prostředí a řadí sem zejména nevhodné nebo nepodnětné rodinné prostředí, nepřiměřenou zátěž školního prostředí, styl života a životní prostředí a v neposlední řadě asociální skupiny a závadové party.

Důležité je ještě zmínit vliv masmédií. Média (internet, televize, rozhlas, tisk) na jedné straně obohacují život jedince, na straně druhé ale jedince zahlcují velkým množstvím informací, často i nepodnětných. A jelikož jsou média v jistém smyslu prostředkem manipulace, je důležité, zvláště pak u dětí a dospívajících, aby se pasivním přijímáním nestali jen „prázdnými konzumenty“. Obrovský vliv má v současné době internet a sociální sítě, jež jsou zejména pro dospívající součástí jejich identity. To však s sebou nese i rizika (zneužití

osobních údajů, kyberšikana ...), která také mohou mít podstatný vliv ve vývoji a dalším životě jedince.

2.2 Osobnostní kontext

Osobnost je „*celek duševního života člověka; ... nejvlastnějším znakem osobnosti je její jedinečnost, výlučnost, odlišnost od všech jiných; v osobnosti člověka lze nalézt větší či menší vnitřní konflikty a protiklady*“ (Hartl, 2004, s. 169). Projevem osobnosti je pak prožívání a chování jedince. Chování definuje Valenta a kol. (2015) jako souhrn reakcí jedince, které vycházejí ze změny prostředí či situace a jsou patrné navenek. Chování, jak dále uvádí, zahrnuje emocionální a kognitivní aspekt.

Osobnost s sebou nese určité rysy, které mohou mít vliv na poruchy chování. Vojtová (2013) uvádí rizika spojená s osobností dítěte. Jedná se například o nedonošenost, nízkou porodní váhu, postižení, nemoc, prenatální postižení mozku, porodní úraz. Dále pak nízkou inteligenci, obtížný temperament, hyperaktivitu, impulzivitu. Uvádí také slabé vazby nebo malou schopnost řešit problémy, nízkou sebeúctu, nedostatek empatie. Dalším rizikem může být absence klíčové osoby v životě dítěte nebo život v institucionální péči. To může mít za následek neschopnost prožívat štěstí nebo vnímat sympatie a pozitivní signály od ostatních lidí (Vojtová, 2013).

Podstatným faktorem pro vývoj osobnosti jsou jistě i genetické vlivy a dědičnost. Heredita je všechno, co v jedinci existuje a rozvíjí se na základě genetické informace, kterou mu předali rodiče, přičemž ono dědičné se může projevovat nejen okamžikem narození, ale v průběhu života anebo se neprojevit vůbec (Hartl, 2004). Mezi vrozené osobnostní dispozice patří psychopatie. Hlavním kritériem pro její diagnostikování je, jak uvádí Matoušek, Matoušková (2011) od dětství se projevující a stálá nerovnováha ve skladbě osobnostních vlastností. A to ve smyslu, že některé vlastnosti jsou výrazně vyvinuty a některé naopak mohou nápadně chybět. Nositel takovéto poruchy má potom kvůli ní opakované konflikty v sociálním prostředí.

Velký vliv na vznik poruchy chování mají hyperkinetické poruchy, což jsou poruchy pozornosti a aktivity, označované také jako ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder). Dítě s hyperaktivitou má v dětství mnohem více úrazů než ostatní děti. Bývá také častěji nemocné, trpí zejména alergiemi. Častěji může trpět různými druhy specifických poruch učení a funkčními potížemi řeči – zadrhávání. Častější je také noční pomočování nebo

neurotické poruchy a poruchy chování, které mají většinou přímou spojitost s hyperaktivním chováním. Kvůli ztížené komunikaci, resp. reakcemi okolí na dané projevy chování, jsou tyto děti méně přijímány ve skupině vrstevníků. Častěji mívají snížené sebehodnocení (Matoušek, Matoušková, 2011).

Zmínit bychom mohli ještě příslušnost k pohlaví jedince, jež také může být disponujícím konstitučním faktorem (Matoušek, Matoušková, 2011). Titíž autoři například zmiňují, že podle dostupných statistik se muži dopouštějí trestných činů mnohem častěji než ženy, a to ve všech společnostech a dobách, nezávisle na příslušnosti k etnické skupině nebo druhu trestné činnosti. Rozdíl je připisován vrozené vyšší agresivitě mužů, která je ovlivňována mužským pohlavním hormonem (Matoušek, Matoušková, 2011).

Jedinec si v průběhu svého vývoje vytváří určité mezilidské vztahy, pocit sounáležitosti a zázemí, které slouží jako zdroj jistoty (např. rodina, později vrstevnická skupina, přátelé a partner). *„Nemožnost či neschopnost diferencovat a rozumět sociálnímu kontextu zvyšuje úzkost a pocit ohrožení. V závislosti na tom stoupá potřeba generalizované obrany. Zvyšuje se tendence k agresivním projevům, které už nejsou specificky zaměřené, jsou často agresivní, a to ke všem“* (Vágnerová in Pešatová, 2007, s. 117)

3 Kazuistika ¹

Martin (18 let)

Osobní anamnéza:

Martin se narodil jako chtěné dítě. Porod proběhl předčasně v 32. týdnu, nízká porodní hmotnost dítěte. V dětství diagnostikována ADHD. Martin neprodělal žádná vážnější onemocnění ani neutrpěl žádné úrazy. Podle rodičů byl odmala neklidné, hyperaktivní dítě. V předškolním věku spíše plačtivý, konfliktní, těžko si zvykal na změny, nepravidelný denní režim, neklidný spánek. Ve školním věku pak nadměrná mrzutost, podrážděnost, zvýšená unavitelnost, výrazná hyperaktivita, neschopnost soustředění a ovládnání emocí, agrese, časté afekty. Neplnil si školní povinnosti, nevypracovával úkoly, vyrušoval v hodinách. Měl časté problémy se spolužáky, které napadal jak slovně, tak fyzicky. Problémy se vyskytovaly i v rodině. O protiprávním jednání Martina (měl 14 let) proti občanskému soužití a proti majetku (napadení otce, později i matky – odloženo pro nízký věk) vyrozuměn OSPOD. O rok později fyzické napadení spolužáka, absence ve škole (odborné učiliště, obor montér suchých staveb) dále opětovné verbální i fyzické napadení svých rodičů i bratra, ničení zařízení bytu – převezen rychlou záchrannou službou na psychiatrickou kliniku, následné pravidelné návštěvy i medikaci odmítá. Krátce po Martinových 17. narozeninách byl uznán vinným proviněním z výtržnictví (uloženy obecně prospěšné práce). Martin byl v minulosti v péči pedagogicko-psychologické poradny, ambulantně pak ve středisku výchovné péče. Téhož roku mu byla nařízena ústavní výchova - diagnostický ústav. Po diagnostickém pobytu až do zletilosti umístění ve výchovném ústavu.

Rodinná anamnéza Vztahy uvnitř rodiny jsou problematické. Martin má mladšího bratra, ten studuje na odborném učilišti. Rodina žije v bytě 3+1, oba rodiče pracují, otec v invalidním důchodu zaměstnán u bezpečnostní agentury, matka dělnice v kovovýrobě. V rodině často zasahovala Policie ČR z důvodů napadení matky manželem, nebo když otec napadl Martina a vyhrožoval mu zabitím. Později kvůli napadání rodičů ze strany Martina. Při vstupním pohovoru Martin v souvislosti s rodinou uvedl: „s rodiči si nerozumím, ani s bratrem – ten je mazánek tatínka – otec je v invalidním důchodu – pije. Matka pracuje. Doma se v poslední době necítím dobře.“ Po Martinově umístění ve výchovném ústavu udržoval občasný

¹ Použitým zdrojem pro tuto případovou studii je dokumentance DÚM Brno a SVÚM Troskotovice

telefonický kontakt s rodiči. Občasné víkendové dovolenky.

Sociální anamnéza:

Martin i přes svůj věk a celkem urostlou postavu je ostatními vnímán spíš jako outsider. Problémy v kolektivu vrstevníků má dlouhodobě, již od základní školy. Přitom on sám je dosti ambiciózní, chtěl by vynikat, zažít uznání ostatních. Svou potřebu realizuje ve fotbalovém klubu agresivních fanoušků. Kvůli tomu se také několikrát dostal do konfliktu s policií – například když hodil po policistovi kámen a zranil jej.

Výsledky psychodiagnostického vyšetření:

Obecný inteligenční potenciál se aktuálně orientačně pohybuje ve středním pásmu průměrné výkonnostní úrovně. Na kontinuu intro-extraverze je chlapec blíže extravertnějšímu nastavení, aktivně vyhledávajícímu vnější a emočně silnější podněty. S ohledem na nezralost osobnostní struktury a nestabilní emotivitu jsou rozhodovací procesy často impulsivnější a zaměřené na uspokojení momentální krátkodobé potřeby. Odtud pramenily i dva útoky na počátku adaptační fáze pobytu v DÚM. Ty byly únikem ze zátěže v období, kdy ještě nebyl na prostředí vztahově navázán. Z útoků se vracel sám a vždy ještě tentýž den. Po cca 14 dnech náročné adaptace se do kolektivu relativně začlenil a v momentech nutkání k útěku mu dokázal po dohodě a závazku dospělému odolat. Martin potřebuje v modelech řízené zátěže posilovat frustrační toleranci a schopnost odkladu uspokojení momentální subjektivní potřeby v čase. Za toto musí být odměňován, čímž lze tuto schopnost efektivně fixovat a posilovat. Ve vrstevnických skupinách bude snáze ovlivnitelný ostatními, zejména silnějšími členy skupiny, přičemž mu chybí dostatečný kritický úsudek a zvažování možných následků svého rizikového chování. Do forem takového chování patří mj. sociální provokace. Pakliže se mu ale předem vymezí prostor a sdělí informace o tom, co může následovat, když ..., je schopen samostatné autokorekce. Pro svou nezralost a zvýšenou ovlivnitelnost vyžaduje stále přiměřený dohled a pravidelnou kontrolu. Ve vyšetření ani pozorování nebyly shledány známky zvýšené sociální hostility nebo agresivity. Současně se ale ve skupině dokáže prosazovat i takovým chováním, pakliže je vrstevníky oceňováno nebo pokud je sám pod tlakem. V další práci s Martinem je třeba podpořit jej v zaujetí skupinové pozice platného, oceňovaného a aktivního člena v jejích socializovaných aktivitách. Velmi dobře reaguje na to, když je mu věnována individuální pozornost a je oceňován. Je nutno pomáhat mu v začleňování se do vrstevnických skupin, ale stejně tak k němu aktivně iniciativně přistupovat

se zájmem o jeho potřeby. Pakliže se vztahově nenaváže, bude unikat k vrstevnickým skupinám mimo zařízení. Náročnějšími, zejména interpersonálními vztahy a situacemi je zvýšeně destabilizovaný a zranitelný. Vhodnou formou pro toto téma by měla být systematická skupinová práce a podávání bezpečných zpětných vazeb. Dominantním osobnostním tématem je oslabená schopnost kontroly a zvládnání zátěžových situací. A to zejména těch emočně sycenějších. Nedostačuje volní a kognitivní potenciál k samostatné a zrale konstruktivní formě zvládnání a řešení zátěžových situací a problémů, v čemž vyžaduje vedení. V emočně afektivní oblasti úzkostné a sebedevalvační momenty. Emočnímu projevu častěji dává volnější průběh bez zvýšené potřeby autokorekce.

Pobyt ve výchovném ústavu:

Martin nastoupil do zařízení výchovného ústavu po ukončení pobytu v diagnostickém ústavu. Vzhledem k tomu, že si neplnil své povinnosti vůči škole a jeho absence se nedařilo eliminovat, bylo dohodnuto přemístění na pracovní skupinu s tím, že zde bude chodit i na brigády, dokončí si odpracování obecně prospěšných prací. Adaptace na podmínky života ve výchovném ústavu proběhla celkem dobře. Na začátku pobytu byl Martin sice trochu nedůvěřivý vůči dospělým, orientoval se hlavně na vrstevníky a nechával se jimi negativně ovlivňovat. Během krátké doby byl ale komunikativnější i ve vztahu k dospělým. S dodržováním pravidel neměl větší problémy i vzhledem k předchozímu pobytu v diagnostickém ústavu. Jak bylo zmíněno, Martin neměl výraznější problémy se vstupem do kolektivu. Snažil se sice „za každou cenu“ prosadit předváděním se před ostatními, to se mu mezi staršími chlapci příliš nedařilo, ostatní ho ale přijali poměrně rychle. Ve skupině měl občas i tendenci vykonávat pro některé chlapce i jisté úsluhy, brát na sebe různá provinění. V tomto ohledu bylo nutné Martina více sledovat, snažit se jej od negativních vlivů odpoutávat, posilovat jeho sebevědomí a samostatnost, vtahovat jej do aktivit s ostatními. Co se týče přípravy na povolání, vyučení i v jiném učebním oboru Martin zásadě odmítal a podle jeho slov byl spokojený na pracovní skupině, kde měl možnost si na brigádě vydělat peníze. Přes jeho počáteční skepsi nakonec krátce před ukončením pobytu úspěšně absolvoval rekvalifikační kurz na vysokozdvíhový vozík. Hygienické návyky a dovednosti má Martin na dobré úrovni, samostatně se stará o svůj zevnějšek. Ve svých osobních věcech je schopen si udržovat pořádek, vyžadoval v tomhle ohledu ale občasnou kontrolu. Zájmově se Martin orientoval hlavně na sportovní činnosti, zejména na fotbal. A to jak aktivním hraním, tak i

sledováním zápasů. Martin kouří od 14 let, maximálně 10 cigaret denně, alkohol pije občas, z ostatních návykových látek má zkušenosti s THC – příležitostně. Na víkendové dovolenky jezdil k rodičům nepravidelně přibližně 1x měsíčně, ale i méně. Během dovolenek docházelo k častým neshodám hlavně mezi Martinem a otcem. S blížící se Martinovou zletilostí kontakt s rodinou omezil a na dovolenku domů jet odmítl. Martin se začal zajímat o možnosti bydlení mimo rodinu po ukončení pobytu. Zvažoval využití služeb a ubytování v zařízení Domu na půli cesty. Tam také po ukončení pobytu ve výchovném ústavu nastoupil.

III PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkumný problém, cíle a otázky praktické části

4.1 Výzkumný problém praktické části

Praktická část práce zkoumá retrospektivní pohled bývalých klientů na pobyt ve výchovném ústavu z hlediska adaptace na zařízení, akceptace pravidel a nároků na ně kladených, ostatních aktivit, dále z hlediska interpersonálních vztahů jak mezi klienty, tak k pracovníkům v zařízeních, snaží se zjistit postoj k návykovým látkám a pohled v kontextu současného stavu po ukončení pobytu. Tento pohled může být dalším potvrzením důležitosti v současnosti již probíhající transformace školských zařízení pro výkon institucionální výchovy.

V Analýze efektivity fungování systému péče o ohrožené děti Gjuricová (2008) mj. shrnuje, že v České republice je vysoký počet dětí umístěných v institucionální péči, děti jsou v zařízeních institucionální péče umístěvány dlouhodobě a až do dospělosti. Umístění dětí v institucionální péči podle ní znamenalo v mnoha případech jen přerušování sociálně patologického vývoje, jenž po ukončení institucionální péče znovu pokračoval.

4.2 Cíle praktické části

Průzkumné šetření mělo za cíl zjistit:

- hodnocení institucionální výchovy jako takové se zřetelem na prostředí výchovného ústavu (adaptace, nároky, pravidla, pracovníci)
- kvalitu vztahů mezi klienty, výskyt sociálně patologických jevů (šikana, návykové látky)
- popsat aktuální stav (rodinné zázemí, uplatnění na trhu práce, trestná činnost apod.)

4.3 Výzkumné otázky

Snahou bylo formulovat několik oblastí, do kterých byly směřovány otázky, které by pomohly vytvořit alespoň částečně ucelený pohled na institucionální péči, konkrétně výchovný ústav, z pohledu bývalého klienta. Tyto oblasti zahrnovaly důvody umístění, adaptaci v zařízeních, vztahy mezi jednotlivými klienty, sociálně patologické jevy v zařízeních a současný stav.

V návaznosti na výše uvedené oblasti byly stanoveny následující výzkumné otázky:

- Rozumí bývalí klienti důvodům svého umístění do zařízení institucionální péče?
- Jak hodnotí bývalí klienti nástup do výchovného ústavu? Měli při adaptaci dostatečnou podporu od pracovníků?
- Jak hodnotí vztahy mezi klienty?
- Má podle bývalých klientů zásadnější vliv pobyt ve výchovném ústavu na změnu v postoji k návykovým látkám?
- Jaký pohled mají bývalí klienti na svůj současný stav po ukončení institucionální péče?

5 Metodologický rámec práce a zvolený typ výzkumu

5.1 Použité metody

V průzkumném šetření této práce byly použity kvalitativní výzkumné metody. Kvalitativní výzkum je v psychologickém slovníku definován jako: „výzkum postpozitivistický, naturalistický; zdrojem dat jsou přirozená prostředí, jako je rodina, školní třída, pracovní skupina, a důraz se klade na výklad zkoumaných jevů očima účastníků nebo pozorovatelů; výsledkem je podrobný, idiografický popis jednotlivých případů.“ (Hartl, 2004, s. 122). Dle Miovského (2006) využívá kvalitativní přístup principy jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky, pro popis a interpretaci nekvantifikovaných nebo nekvantifikovatelných vlastností a zkoumaných jevů.

Rozdíly mezi kvantitativně a kvalitativně orientovanými výzkumy vidí Chráska (2007) zejména v odlišné orientaci filozofických základů. Kvantitativní výzkumy, vycházející z pozitivismu, připouštějí hledisko jedné objektivní reality, která není závislá na našich postojích, přesvědčeních a citech. Naproti tomu kvalitativní přístup, jenž vychází z fenomenologie, zdůrazňuje subjektivní aspekty a připouští existenci více realit.

5.2 Výběr účastníků, charakteristika souboru

Použita byla metoda prostého záměrného výběru. Jak uvádí Miovský (2006), jedná se o postup, kdy jsou účastníci cíleně vyhledáváni podle jejich určitých vlastností a kritériem výběru je právě vybraná vlastnost, projev nebo stav. Jsou tedy vybíráni jedinci, kteří dané kritérium splňují a jsou ochotni se do výzkumu zapojit.

Průzkumu se zúčastnilo osm účastníků z řad bývalých klientů výchovných ústavů.

Základní kritéria výběru účastníků:

- účastník je po ukončení pobytu v zařízení výchovného ústavu (doba od ukončení nepřesahuje jeden rok),
- účastník je schopen formulovat své zkušenosti,
- účastník je ochoten poskytnout rozhovor.

Pořadové číslo účastníka	Věk	Doba pobytu ve výchovném ústavu (roky cca)	Celkový počet zařízení institucionální péče*	Datum rozhovoru
1.	18	2,5	2	20. 1. 2016
2.	18	0,5	5	20. 1. 2016
3.	18	1,5	1	20. 1. 2016
4.	18	1	2	7. 2. 2016
5.	19	2,5	3	13. 2. 2016
6.	20	3,5	3	13. 2. 2016
7.	19	2	3	18. 2. 2016
8.	18	1,5	2	23. 2. 2016

Tabulka 1

(* všechna zařízení institucionální péče, kterými účastník prošel, může se jednat o diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav)

Do výzkumného šetření se zapojilo osm účastníků z řad bývalých klientů výchovných ústavů. Věkové rozpětí účastníků je 18 – 20 let s tím, že doba od ukončení pobytu ve výchovném ústavu nepřesáhla jeden rok. Jednotliví účastníci byli umístěni v odlišném počtu zařízení pro výkon ústavní péče. Počet zařízení se pohyboval od jednoho (účastník č. 3) až po postupné umístění v pěti zařízeních institucionální péče (u účastníka č. 2). Každý účastník pak i s různou délkou svého pobytu. Šetření probíhalo během ledna a února 2016 v místě, kde daný účastník aktuálně žije.

5.3 Proces tvorby dat a zpracování materiálu

Samotný proces tvorby dat lze rozdělit do tří fází. V první fázi jsem provedl orientační screening mezi bývalými klienty o případné ochotě se do výzkumného šetření zapojit. Další fází bylo stanovení okruhů, formulace otázek a následné sestavení polostrukturovaného rozhovoru. Třetí fází byl samotný sběr dat – individuální rozhovory.

5.3.1 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturované interview je podle Miovského (2006) pravděpodobně nejrozšířenějším druhem rozhovoru, jelikož dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak strukturovaného interview. Vytvořením určitého schématu, jež je pro tazatele závazné, obvykle specifikujeme okruhy otázek. Je možné zaměřovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme. Pro různé části interview se užívají různé strategie. „*Některé pasáže*

(okruhy) jsou více ponechány na tazateli, včetně samotného znění a pořadí otázek, jiné části naopak mohou mít plně strukturovanou formu a vyžadujeme u nich po tazateli striktní dodržení pořadí a znění otázek.“ (Miovský, 2006, s. 160)

Miovský dále uvádí, že je vhodné použít následné upřesnění a vysvětlení odpovědi účastníka. U polostrukturovaného interview je tedy definované minimum témat a otázek, tzv. jádro interview, které má tazatel za povinnost probrat. Na toto jádro se pak nabalují různé doplňující otázky a odpovědi, které je možno využít při zpracování a analýze. Větší váha je u polostrukturovaného interview přikládána také vnějšímu prostředí.

Možnost kombinace prvků nestrukturovaného a strukturovaného interview činí z této metody podle Miovského takřka ideální výzkumný nástroj pro oblasti využití většiny výzkumných plánů v rámci kvalitativního přístupu.

Struktura rozhovoru použitá v této práci vycházela ze stanovených okruhů, které vyplývaly z výzkumných otázek. Bylo stanoveno pět okruhů.

První okruh otázek – umístění – se snažil zjistit příčinu a důvody umístění podle samotného klienta.

Druhý okruh otázek – adaptace – byl zaměřen na proces přizpůsobování se prostředí při nástupu a během pobytu v zařízení výchovného ústavu. Otázky zjišťovaly postoj k pravidlům v zařízeních i k zájmovým a volnočasovým aktivitám.

Ve třetím okruhu otázek – vztahy – byly otázky cíleny jak na vztahy mezi klienty, tak na vztah k pracovníkům a částečně i na vztahy rodinné.

Čtvrtý okruh otázek – návykové látky – se snažil zjistit vztah k návykovým látkám, jejich zneužívání během pobytu a postoj k nim i v současné době, po ukončení pobytu.

V pátém okruhu – současnost – jsem se snažil zjistit současný stav bývalých klientů, jejich zázemí, uplatnění na trhu práce, míru spokojenosti.

5.3.2 Průběh šetření a zpracování dat

V prosinci 2015 jsem oslovil vybrané bývalé klienty dle zvolených kritérií prostřednictvím mailové korespondence nebo prostřednictvím sociálních sítí. Vzhledem ke skutečnosti, že jsem s částí bývalých klientů v občasném kontaktu, nebylo obtížné je seznámit se záměrem výzkumu a požádat je o jejich účast na šetření. Následně jsem se věnoval studiu podkladů, přípravě a formulaci strukturovaného rozhovoru.

Sběr dat probíhal během ledna a února 2016. Rozhovory byly uskutečněny s každým účastníkem individuálně, po předchozí domluvě, v místě jeho současného bydliště (města). Z předem dohodnutých dvanácti setkání se jich uskutečnilo osm (čtyři účastníci se na smluvené schůzky z různých důvodů nedostavili). Průběh odpovídal obvyklým fázím interview. Miovský (2006) jako fáze interview uvádí přípravnou a úvodní část, vzestup a upevnění kontaktu, jádro interview, závěr a ukončení. Získaná data byla fixována standardním způsobem a každý účastník byl znovu ujištěn o zaručené anonymitě.

Následně jsem získaný materiál zpracoval, analyzoval a pokusil se interpretovat výsledky.

6 Výsledky a analýza

• Umístění

V prvním okruhu otázek jsem se zaměřil na důvody, jež vedly k umístění do výchovného ústavu. Účastníci zvolili možnosti rizikového chování, zhodnotili možné příčiny, snažili se objasnit vlastní pohled.

1. Jaké byly podle Tebe důvody Tvého umístění ve výchovném ústavu?

V první otázce měli účastníci uvést pravděpodobné důvody svého umístění do zařízení výchovného ústavu. Z nabídky si mohli vybrat několik odpovědí. *Záškoláctví* (označili účastníci č. 2,3,4,5,6,7,8), *útěky z domova* (3,4,5), *vzdorování autoritě* (1,3,6,7,8), *agrese* (2,3,7), *krádeže* (2,4,5), *loupežné přepadení* (2), *vandalismus* (3,6,7), *návykové látky* (2,3,4,5), *hraní automatů* (-). Účastník č. 1 upřesnil: „*nerozuměl jsem si s přítelem od matky, pořád jsme se hádali...*“

2. Navštěvoval jsi před umístěním do zařízení pro výkon institucionální výchovy ambulantně nějaké zařízení? Pokud ano, pomohlo Ti to, podle Tebe, alespoň v něčem?

Ve druhé otázce měli účastníci označit poradenské zařízení, které navštěvovali před umístěním do zařízení pro výkon institucionální výchovy. Vybrat si mohli z nabídky možností *středisko výchovné péče (SVP)/pedagogicko-psychologická poradna (PPP)/jiné zařízení/žádné zařízení*. SVP uvedl účastník č. 1, účastník č. 3 označil možnost SVP i PPP (doplnil: „*Možná jsem chvíli vycházel líp s našima, ale nic moc se stejně nějak nezměnilo..*“) Možnost PPP označili ještě účastníci č. 5 a č. 8. Účastníci č. 1, č. 5 a č. 8 shodně uvedli, že jim návštěvy v ničem nepomohly. (Účastník č. 8 ještě zmínil, že několikrát navštívil nízkoprahový klub). Zbylí účastníci uvedli, že nenavštěvovali žádné zařízení před umístěním do zařízení pro výkon institucionální výchovy.

3. Chápal jsi pobyt v zařízení pro výkon institucionální výchovy jako trest nebo jako pomoc?

Třetí otázka nabízela účastníkům škálu odpovědí od *rozhodně trest/spíše trest/spíše pomoc/rozhodně pomoc/nevím*. Z celkového počtu osmi účastníků odpovědělo šest *spíše trest* a dva účastníci odpověděli *rozhodně trest*.

4. Myslíš si, že bylo jenom „Tvé selhání“, že jsi byl umístěn do zařízení pro výkon institucionální výchovy?

Při této otázce jsem se snažil zjistit, zda si účastníci uvědomují příčiny svého umístění do zařízení pro výkon institucionální výchovy v kontextu s jinými vnějšími vlivy (které sami nemuseli mít možnost ovlivnit). V odpovědi se shodovalo všech osm účastníků, všichni odpověděli záporně. V pěti případech pak účastníci uvedli jako další příčinu širší okolí (partu a kamarády), shoda byla také v oblasti rodiny (ve třech případech). Účastník č. 8 ještě uvedl školu: „*Kolikrát jsem fakt za nic nemohl, ale učitelé mě neměli rádi, furt mě za něco prudili, tak jsem tam radši nechodil. Myslím si, že to je aji jejich chyba, že jsem byl pak v pastáku...*“.

Shrnutí okruhu Důvody umístění

V tomto okruhu otázek dokázali všichni účastníci označit druhy rizikového chování, které se u nich projevovalo před umístěním do zařízení pro výkon institucionální výchovy. Patrná byla také výrazná shoda v subjektivním pojetí institucionální výchovy jako trestu a také poměrná shoda dalších příčin jako závadná parta, kamarádi a rodinné prostředí.

- **Adaptace**

Druhý okruh otázek se zabývá přizpůsobováním se podmínkám zařízení výchovného ústavu, přijetí pravidel, dotýká se také útěků ze zařízení. Dále zjišťuje pohled na vzdělávání během pobytu a možnosti a využívání zájmových činností.

1. Bylo pro Tebe obtížné zvyknout si na pravidla a režim v zařízení výchovného ústavu?

V první otázce měli účastníci přiblížit, jak obtížné pro ně byla adaptace na nové prostředí, konkrétně výchovného ústavu. Na výběr měli ze škály odpovědí od *ano*, *spíše ano*, *spíše ne*, *ne*, *až nevím*. Čtyři účastníci shodně označili možnost *spíše ne*, jeden účastník označil možnost *ne*. Zmínění účastníci se také shodli na tom, že na pravidla byli zvyklí už z pobytu v diagnostickém ústavu, takže se pro ně v zásadě nic nezměnilo. Účastník č. 4 označil možnost *nevím*. Účastník č. 8 označil možnost *spíše ano*. Účastník č. 2 uvedl možnost *ano* a doplnil: „*Spíš mě štvalo, že jsem měl za pár měsíců osmnáct a musel jsem si zvykat zase na jiné*

zařízení, nové vychovatele a děčka...“.

2. Dokázal bys říct, co Ti na pravidlech nebo nárocích na Tebe kladených během pobytu vadilo?

Druhá otázka zjišťovala, co konkrétně účastníkům v zařízení výchovného ústavu vadilo v souvislosti s povinnostmi a ostatními nároky spojených s vnitřním řádem. Účastníci č. 2, č. 7 a č. 8 uvedli omezenost samostatných vycházek. Účastník č. 1 zmínil úklidy a některé činnosti na pracovní skupině. Zbytek účastníků nedokázalo odpověď konkretizovat.

3. Uved' přibližný počet útěků (pokud jsi někdy byl na útěku) a jejich důvody.

Další otázka byla zaměřena na útky ze zařízení výchovného ústavu, přibližný celkový počet útěků a nejčastější důvody, kvůli kterým se pro něj klient rozhodl. Možnost *žádný útek* označili dva účastníci, možnost *jeden útek* označili taktéž dva účastníci. Možnost *2-5 útěků* označili zbývající čtyři účastníci. Jako nejčastější důvod útěku byli uvedeni kamarádi, parta, přítelkyně. Účastník č. 1 doplnil: „*Chtěl jsem si vyčistit hlavu*“. Účastník č. 2 a č. 8 zmínili jako důvod drogy.

4. Jak hodnotíš školu během pobytu ve výchovném ústavu?

Čtvrtá otázka dávala možnost účastníkům vyjádřit svůj názor na vzdělávání během pobytu v zařízení pro výkon institucionální výchovy. (Z celkového počtu osmi účastníků úspěšně dokončil učební obor pouze jediný účastník) účastník č. 6 zmínil, že je rád, že obor zvládl a školu hodnotil kladně. Čtyři účastníci se vyjádřili negativně s tím, že je to ve škole nebavilo. Účastník č. 2 poukazoval na omezený výběr oborů, účastník č. 7 zase na fakt, že sice obor nedokončil, v rámci pobytu ale úspěšně absolvoval rekvalifikační kurz. Účastník č. 5 také kladně hodnotil možnost rekvalifikačního kurzu a jeho úspěšné absolvování.

5. Měl jsi v zařízení výchovného ústavu možnost dostatečného výběru zájmových aktivit? Které Tě bavily nejvíc?

Závěrečná otázka druhého okruhu zjišťovala možnosti výběru a využívání zájmových činností během pobytu ve výchovném ústavu. Účastníci měli k dispozici škálu odpovědí od *ano, spíše ano, spíše ne, ne až nevím*. Pět účastníků označilo možnost *spíše ano*, zbylí tři účastníci vybrali možnost *ano*. Při konkretizaci aktivit účastníci uváděli sportovní činnosti (fotbal,

brusle, cyklovýlety, turistika) a návštěvy kulturních a společenských akcí.

Shrnutí okruhu adaptace

Adaptace v zařízení výchovného ústavu nebyla pro větší část účastníků (5 z 8) výrazně obtížná, vzhledem k téměř totožným podmínkám při předchozím pobytu v diagnostickém ústavu.

Pokud dokázali účastníci uvést, co konkrétně jim (co se týče nároků a pravidel na zařízení) vadilo, tři účastníci shodně uvedli omezenost samostatných vycházek.

V otázce útěků ze zařízení výchovného ústavu dva účastníci (z celkového počtu osm) na útěku nikdy nebyli. Zbýlých šest účastníků (1 nebo 2-5 útěků) uvádělo jako nejčastější důvod útěku kamarády, přítelkyni, ve dvou případech také drogy. Problémy na zařízení jako důvod útěku nezmínil ani jeden z účastníků.

Školu v rámci pobytu v zařízení výchovného ústavu hodnotili účastníci vesměs negativně – nejčastějším důvod bylo to, že je učební obory nebavily, popř. byl omezený výběr oborů. Dva účastníci ocenili možnost absolvovat rekvalifikační kurz.

Co se týče zájmových aktivit, všichni účastníci se shodli, že možnost výběru zájmových činností byla dostatečná. V otázce, co je bavilo nejvíce, lze odpovědi shrnout do dvou okruhů aktivit – sportovní (fotbal, bruslení, turistika) a kulturní (kino, výlety, exkurze).

- **Vztahy**

V okruhu otázek zaměřených na vztahy jsem se zajímal o vztahy mezi klienty samotnými ve výchovném ústavu, projevech a zkušenostmi se šikanou, míru důvěry k pracovníkům. Část otázek zjišťovala četnost návštěv a to, ke komu jezdili klienti na dovolenky. Dotazoval jsem se také na zájem klientů o častější návštěvy kurátorů na zařízení.

1. Ohodnot' jako ve škole celkovou „atmosféru“ ve skupině kluků ve výchovném ústavu.

První otázka se snažila zjistit, jak účastníci zpětně hodnotí vztahy v kolektivu chlapců. Z nabízené škály 1 – 5 vybrali dva účastníci hodnocení 1, pět účastníků pak zvolilo možnost 2 a jeden účastník hodnotil vztahy možností 4 (s doplněním, že si s ostatními moc nerozuměl).

2. Měl jsi možnost se někomu bezpečně svěřit?

V této otázce jsem chtěl zjistit, zda klienti měli důvěru v pracovníky a mohli se na ně v případě potřeby kdykoli bez obav obrátit. Z možnosti *ano/ne* vybrala převážná většina možnost *ano*, s tím, že nejčastěji se mohli obrátit na vychovatele. Účastník č. 8 označil možnost *ne*, ale odpověď blíže nespécifikoval.

3. Setkal ses někdy se šikanou v zařízení? Jak se projevovala?

Ve třetí otázce tohoto okruhu si účastníci vybírali opět z možnosti *ano/ne*. Pokud zvolili variantu *ano*, měli ještě konkretizovat její projevy. Polovina účastníků (tj. čtyři účastníci) odpověděla, že se se šikanou v zařízení pro výkon institucionální výchovy nesešla. Druhá polovina označila možnost *ano* a jako projevy účastníci uvedli zastrašování, zesměšňování a krádeže věcí mezi chlapci .

4. Jak často a ke komu jsi zpravidla jezdil na dovolenky?

V této otázce vybrali účastníci ze třech možných odpovědí. Možnost *2x za měsíc i častěji* zvolili čtyři účastníci, po dvou účastnících měla jak varianta *1x za měsíc*, tak varianta *méně často*. U matky trávilo dovolenky pět účastníků (účastník č. 3 a č. 5. uvedli jako další alternativu ještě přítelkyni; účastník č. 7 pak doplnil ještě prarodiče nebo bratra). Účastník č.2: „*Jezdil jsem jenom k ségře, ale málo, spíš si mě nebrala... proto jsem na dovolenky jezdil jenom občas. Za půl roku, co jsem byl v pasťáku, jsem byl u ní tak třikrát...*“. Variantu *oba rodiče* zvolil jeden účastník.

5. Myslíš si, že by kurátoři měli navštěvovat klienty na zařízení častěji?

Závěrečná otázka okruhu vztahy měla zjistit, zda by klienti umístění v zařízení pro výkon institucionální výchovy stáli o častější kontakt a návštěvy svého pracovníka OSPOD (se kterým „spolupracují“ dlouhodoběji). Odpověď *ano* zvolili tři účastníci (účastník č. 7 dodává: „... *kurátoři by měli dojíždět častěji... někdy mi asi pomohla (kurátorka), když si mě třeba matka nebo babička nechtěla vzít na dovolenku, volala jí a pak si mě vzali... a taky když za mnou přijela (na zařízení), dovezla mi sladkosti...*“. Záporně se vyjádřili čtyři účastníci (účastník č. 8 upřesnil, že si se svým kurátorem vůbec nerozuměl..). Účastník č. 3 odpověděl, že neví.

Shrnutí okruhu vztahy

Vztahy mezi klienty v zařízení pro výkon institucionální výchovy zpětně hodnotí převážná většina účastníků jako pozitivní (sedm z osmi dotazovaných). Ve shodném poměru byla i odpověď *ano* na možnost bezpečně se svěřit pracovníkovi (konkrétně pak účastníci uvedli vychovatele).

Při otázkách týkající se zkušeností se šikanou a jejích projevů na zařízení, uvedla polovina (čtyři účastníci), že se se šikanou setkali (mezi nejčastější projevy pak zařadili zavražďování, zesměšňování, krádeže osobních věcí). Druhá polovina účastníků uvedla, že se se šikanou na zařízení nesešla.

Dovolenky trávili bývalí klienti ve většině případů u matky (*oba rodiče* se v odpovědi vyskytli pouze v jednom případě), popř. u prarodičů nebo sourozenců. Dva účastníci uvedli i občasnou možnost dovolenky u přítelkyně.

O častější návštěvy svého kurátora na zařízení by stáli tři z osmi oslovených účastníků.

- **Návykové látky**

Čtvrtý okruh otázek měl za úkol zjistit postoj k návykovým látkám před umístěním do zařízení pro výkon institucionální výchovy, vztah k návykovým látkám a případně jejich užívání během pobytu ve výchovném ústavu. Zjišťoval také názor účastníků na tyto látky v současné době, po ukončení institucionální výchovy.

1. Měl jsi zkušenost s nějakou návykovou látkou před umístěním do zařízení pro výkon institucionální výchovy?

První otázkou tohoto okruhu jsem se účastníků dotazoval, zda měli zkušenost s nějakou návykovou látkou ještě před umístěním do zařízení pro výkon institucionální výchovy. Z nabízených možností návykových látek vybírali účastníci následovně: cigarety a alkohol označilo všech osm účastníků. Marihuanu označili čtyři účastníci. Účastník č. 7 označil lysohlávky. Účastník č. 5 lysohlávky a LSD.

2. Je nějaká z výše uvedených návykových látek, se kterou ses setkal poprvé až během pobytu ve výchovném ústavu (i během dovolenek)?

V této otázce si účastníci vybírali z možností stejných návykových látek jako v předchozí

otázce. Cílem však bylo zjistit, jestli účastníci měli zkušenost s nějakou návykovou látkou až během pobytu v zařízení institucionální výchovy, a to i během dovolenek mimo zařízení. Odpověď *ne* označili čtyři účastníci. Účastník č. 4 uvedl marihuanu. Účastníci č. 7. a č. 8 shodně uvedli LSD, extázi a pervitin. Účastník č. 3 uvedl kouření heroinu a pervitinu (během dovolenky).

3. Je nějaká z výše uvedených návykových látek, kterou jsi pravidelně užíval (nebo byl svědkem užívání) přímo v zařízení výchovného ústavu?

Třetí otázka se dotazovala na užívání návykových látek přímo v zařízení výchovného ústavu. A to jako uživatel i jako svědek užívání návykové látky. Všech osm respondentů uvedlo cigarety. Sedm účastníků uvedlo i kouření marihuany. Účastník č. 1 doplnil, že byl svědkem užití extáze a pervitinu v zařízení.

4. Mají podle Tebe v zařízeních smysl pravidelné kontroly na návykové látky?

Předposlední otázka tohoto okruhu zjišťovala názor účastníků na pravidelné kontroly zjišťující přítomnost návykové látky. Z možnosti odpovědi *ano/ne* vyjádřili tři účastníci odpověď *ano*. Zbylých pět účastníků si myslí, že pravidelné kontroly smysl nemají a jsou zbytečné. Účastník č. 8 dodal: „...*testy byly na nic, když jsem se třeba vrátil z vycházky zhulenej a zjistilo se to, měl jsem z toho blbý hodnocení, to jo... ale, jinak nic. Myslím, že ty testy jsou úplně zbytečný... kdo chtěl, stejně si dal...*“.

5. Jsi v současné době uživatelem nějaké návykové látky?

Pátá otázka se snažila zjistit současný vztah k návykovým látkám, v období po ukončení institucionální výchovy. Pravidelné kouření cigaret uvedlo všech osm účastníků a většina označila i příležitostně alkohol. Šest účastníků občas užívá marihuanu, z toho dva i extázi. Jeden účastník uvedl, že si dal jednou na party pervitin, ale jinak ho neužívá.

Shrnutí okruhu návykové látky

Před umístěním do zařízení institucionální výchovy mělo zkušenost s návykovými látkami, konkrétně s alkoholem a cigaretami, všech osm účastníků. Z toho polovina i s kouřením marihuany (dva účastníci pak ještě s lysohlávkami).

Během pobytu, včetně dovolenek mimo zařízení, jeden účastník poprvé vyzkoušel

marihuany. Dva účastníci uvedli LSD, pervitin a extázi. Přímo na zařízení, kromě cigaret, není výjimkou občasné kouření marihuany (7 z 8).

Co se týče pravidelného testování na přítomnost návykové látky, větší polovina účastníků si myslí, že smysl nemá (5 z 8).

V současné době po ukončení institucionální výchovy všech osm účastníků uvedlo, že kouří cigarety a většina také označila příležitostně alkohol a marihuany.

- **Současnost**

Poslední okruh otázek byl zaměřen na současný stav, tedy dobu po ukončení pobytu v zařízení pro výkon institucionální výchovy. Chtěl jsem zjistit, jaké mají bývalí klienti rodinné zázemí, zda našli uplatnění na trhu práce, zda se dostali do konfliktu se zákonem a zda jsou v současnosti se svým životem spokojeni.

1. Jaké je Tvé zázemí v současné době?

První otázkou jsem se dotazoval na současné bydlení. Účastníci si mohli vybrat z několika možností. *Původní rodinu* označilo pět účastníků (účastník č. 6 doplnil, že bydlí s matkou, účastník č. 8 s matkou, otčímem a bratry, účastník č. 7 u prarodičů, a účastník č. 3 s bratrem). Účastník č. 4 upřesnil, že u matky a sestry je jen teď v zimním období, jinak je „na cestě“ s pouťovými atrakcemi různě po republice. Účastník č. 1 a č. 5 žije s přítelkyní u jejích rodičů (účastník č. 5 ještě doplnil, že očekávají s přítelkyní narození dítěte). Účastník č. 2 uvedl Dům na půli cesty.

2. Záleží Ti na vztahu s původní rodinou? (chtěl bys ho upevňovat?)

Záměrem otázky bylo zjistit, jestli je pro účastníky důležitý vztah s původní rodinou a zda mají zájem tento vztah v budoucnu udržovat a upevňovat. Z možné škály odpovědí od *ano velmi*, *spíše ano*, *spíše ne*, *ne až nevím*, *je mi to jedno*, odpověděli čtyři účastníci *ano*, *velmi*. K možnosti *spíše ano* se přikláněli dva účastníci (k tomu účastník č. 5 dodal: „...s matkou jsem teď víc v kontaktu, i když bydlí daleko, voláme si... jsem rád...“). Účastník č. 8 zvolil možnost *nevím, je mi to jedno*. Možnost *ne* zvolil jediný účastník.

3. Zaměstnání/škola v současné době.

Třetí otázka posledního okruhu zjišťovala, zda účastníci ještě studují, zda našli uplatnění na trhu práce, nebo případně získávají prostředky jiným způsobem. *Stálé zaměstnání* uvedli účastník č. 1 (pomocný kuchař) a účastník č. 5 (skladník). Účastník č. 2 uvedl *občasnou brigádu* (na stavbě). Účastník č. 4 uvedl, že u pouťových atrakcí je „na černo“, ale peníze si vydělá. *Studium* uvedl pouze účastník č. 6 (navštěvuje 1. ročník, obor zámečnick). Zbylí účastníci uvedli, že v současné době *hledají* brigádu. Z osmi respondentů přiznali tři, že si „přivydělávají“ nelegálním prodejem konopí (jeden distribucí extáze).

4. Měl jsi po ukončení pobytu ve výchovném ústavu „problémy se zákonem“?

Ve čtvrté otázce mě zajímalo, zda se účastníci po ukončení institucionální péče dostali do konfliktu se zákonem. Účastník č. 3 uvedl možnost *ano* (trestná činnost ani přestupek mu prokázán nebyl, nakonec byl předvolán na PČR pouze jako svědek). Ostatní účastníci uvedli možnost *ne* (účastník č. 8 poznamenal: „.... někdy to je na hraně“).

5. Jsi teď v životě spokojený?

Závěrečná otázka posledního okruhu zjišťovala spokojenost se současným životem. Účastníci si vybírali ze škály od *zcela spokojen*, *spíše spokojen*, *spíše nespokojen*, až *nespokojen*. Čtyři účastníci zvolili možnost *zcela spokojen*, tři účastníci *spíše spokojen*. Jeden účastník uvedl možnost *spíše nespokojen* a dodal, že by chtěl mít své bydlení a víc peněz.

Shrnutí okruhu současnost

Po ukončení institucionální výchovy nalezla většina oslovených účastníků zázemí možná překvapivě v původní rodině (5 z 8), dva účastníci u přítelkyně, její rodiny (2), jeden účastník využívá služeb a zázemí Domu na půli cesty. Převážná většina účastníků také považuje vztah s původní rodinou za důležitý.

Co se týče uplatnění na trhu práce, tak stabilní, resp. stálé zaměstnání mají dva účastníci, dva účastníci uvedli občasnou brigádu. Jeden účastník znovu navštěvuje učiliště. Třetina účastníků také přiznala, že si někdy přivydělá distribucí nelegálních látek (převážně konopí).

Potenciální „problémy se zákonem“ připustili dva účastníci. Všichni účastníci ale

uvedli, že nejsou v současné době vyšetřováni v souvislosti s trestnou činností nebo přestupkem.

Se současným životem projevila převážná většina účastníků (7 z 8) spokojenost.

7 Interpretace a shrnutí

Účastníkům se snadněji odpovídalo na otázky, jejichž odpovědi nemuseli podrobněji specifikovat. Pokud ale odpověď bližší popis vyžadovala, dá se říci, že až na výjimky neměli problém odpovědi jednoznačně formulovat. Větší část odpovědí vykazovala spíše shodu v názorech účastníků. Jistá nejednoznačnost se pak zčásti vyskytovala v okruhu otázek týkajících se adaptace na zařízení a okruhu otázek zabývajících se vztahy.

Vzhledem k nízkému počtu účastníků (celkový počet 8) není možné výsledky chápat v obecné rovině. Kdyby se šetření účastnil jiný vzorek bývalých klientů výchovných ústavů nebo i jiných zařízení, mohou být výsledky značně odlišné. To ale nebylo předmětem této práce.

Byly stanoveny výzkumné otázky, kterým odpovídaly i okruhy a otázky v realizovaných rozhovorech.

V první oblasti otázek jsem se zaměřil na důvody umístění do zařízení pro výkon institucionální výchovy z pohledu bývalého klienta. Zda rozumí důvodům svého umístění a dokáže toto specifikovat. Všichni účastníci dokázali uvést projevy svého rizikového chování, jež vedlo až k umístění do výchovného ústavu.

Druhý okruh otázek byl zaměřený na adaptaci v zařízení výchovného ústavu. Otázky zjišťovaly náročnost přizpůsobení se podmínkám při nástupu a během pobytu, postoj k pravidlům, vzdělání a zájmovým aktivitám v zařízení. Pět z osmi účastníků vyjádřilo názor, že pro ně nebylo příliš obtížné přizpůsobit se zařízení výchovného ústavu a to z důvodu svého předchozího pobytu v diagnostickém ústavu. Sedm respondentů uvedlo, že mělo dostatečnou oporu a důvěru v pracovníky.

Dalším okruhem otázek jsem zjišťoval, zda účastníci hodnotí vzájemné vztahy mezi klienty jako problematické. Z odpovědí překvapivě vyplynulo, že převážná většina účastníků (7 z 8) hodnotí vztahy v kolektivu chlapců veskrze pozitivně.

Ve čtvrté oblasti mě zajímalo, jestli mohl pobyt ve výchovném ústavu změnit postoj k návykovým látkám, respektive k jejich užívání. Z výsledku šetření je zřejmé, že se postoj k návykovým látkám po ukončení pobytu výrazně nezměnil. Bývalí klienti pravidelně kouří cigarety, příležitostně požívají alkohol i marihuanu. Znepokojující je, jak uvedli tři účastníci, že si nelegálním prodejem marihuany i přivydělávají.

Poslední okruh zjišťoval současný stav po ukončení institucionální výchovy. Není bez

zajímavosti, že většina účastníků má celkem stabilní zázemí. Pět respondentů žilo v původní rodině, dva účastníci s partnerkou u její rodiny. Jen jediný účastník uvedl Dům na půli cesty. Se stálým zaměstnáním to bylo o poznání horší (2 z 8 účastníků). Do konfliktu se zákonem se „oficiálně“ nedostal ani jeden účastník. Se současným životem projevilo spokojenost 7 z 8 účastníků.

8 Závěr

Bakalářská práce se zabývá pohledem bývalých klientů výchovných ústavů na institucionální výchovu, konkrétněji pak na pobyt ve výchovném ústavu. Teoretická část proto nejdříve vymezuje školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Ve své další části pak objasňuje možné příčiny umístování do zařízení ústavní péče. A to jak v kontextu rodiny a sociálního prostředí, tak i z hlediska osobnostních a dalších vlivů. Poslední kapitola teoretické části předkládá případovou studii klienta výchovného ústavu.

Praktická část práce vymezuje problematiku od výzkumného problému přes výzkumné cíle až k výzkumným otázkám, podle kterých následně došlo k analýze a interpretaci dat z rozhovorů. Cílem bylo zjištění a porovnání postojů, hodnocení účastníků v daných oblastech šetření, jež zahrnovaly důvody umístění, adaptaci na zařízení, vztahy mezi klienty, výskyt sociálně patologických jevů a současného stavu. Praktická část také obsahuje metodologii práce vymezením kvalitativního typu výzkumu a konkrétní metody sběru dat.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o kvalitativní přístup, vzorek účastníků, kteří se zapojili do výzkumného šetření, představuje „průměrného“ klienta výchovného ústavu po ukončení pobytu.

Práce by mohla být přínosná (nejen) pro pracovníky takovýchto typů zařízení institucionální péče, kterým není lhostejná zpětná vazba od klientů. Jakékoliv, byť nepatrné zlepšování podmínek a přístupů k této cílové skupině a snaha o pochopení jejích potřeb může být pomocí a přínosem v budoucím životě těchto klientů.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 312 s. ISBN 80-7178-803-1.

HUTYROVÁ, Miluše, a kol. *Možnosti intervence u osob se specifickými poruchami chování a poruchami chování 2*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 2013. 94 s. ISBN 978-80-244-3724-8.

HUTYROVÁ, Miluše, RŮŽIČKA, Michal, SPĚVÁČEK, Jan. *Úvod do speciální pedagogiky osob s psychosociálním ohrožením a narušením*. 1. vyd. Olomouc: VÚP, 2013. 97 s. ISBN 978-80-244-3726-2

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 445 s. ISBN 80-246-1056-6.

MATOUŠEK, Oldřich, MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní výzkum a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4

Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize [online]. c2014 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>>.

PEŠATOVÁ, Ilona. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 364 s. ISBN 978-80-7367-818.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. 152 s. ISBN 978-80-7372-291-3.

VALENTA, Milan a kol. *Slovník speciální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. 320 s. ISBN 978-80-262-0937-9

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z Etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 136 s. ISBN978-80-210-6311-2.

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

Zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí